

Беларуская мова. IV клас

Тэма «Займеннік»

Навучэнцы пачатковых класаў ужываюць у сваім маўленні займеннікі. У практычным выкарыстанні сустракаюцца пыталыя, прыналежаць займеннікі (пытальнымі карыстаюцца пры вызначэнні сувязі слоў у сказе, пры вызначэнні склонавых форм назоўнікаў, прыметнікаў, асабовых займеннікаў; прыналежнымі (*мой, мая, маё*) — пры вызначэнні роду назоўнікаў). Аднак з адпаведным тэрмінам навучэнцы ўпершыню сустракаюцца ў IV класе. Праграма прадугледжвае знаёмства з асабовымі займеннікамі. Гэты матэрыял неабходны, каб пазнаёміцца ў далейшым са спражэннем дзеяслова, а таксама для арганізацыі працы па развіцці культуры маўлення.

Вывучэнне тэмы мэтазгодна пачынаецца са стварэння маўленчых сітуацый, якія ілюструюць выкарыстанне асабовых займеннікаў у маўленні. Гэтакім паспрыяюць серыя сюжэтных малюнкаў і подпісы да іх, змешчаныя ў дапаможніку (с. 44–45), вусныя выказванні навучэнцаў у адказ на пытанне: *Пра якія традыцыі сваёй школы вы маглі б расказаць яе гасцям?*

Рэдагаванне тэкстаў, якія ўтрымліваюць паўторы слоў (назоўнікаў), дапамагае ўсведамленню ролі займеннікаў у тэкстах і падкажа навучэнцам, як пазбягаць паўтараў ва ўласных выказваннях.

У чацвёртым класе адбываецца знаёмства са скланеннем асабовых займеннікаў. Цяжкасці ўзнікаюць у сувязі з тым, што ва ўскосных склонах гэтыя займеннікі маюць суплетывныя асновы (*я — мне, ты — цябе*). Навучэнцы часта не атаясамліваюць пачатковую і ўскосныя формы асабовага займенніка. У адпаведнасці з гэтымі цяжкасцямі ў дапаможніку падабраны практыкаванні, якія прадугледжваюць вуснае і пісьмовае скланенне займеннікаў, выкарыстанне займеннікаў ва ўскосных склонах (з прыназоўнікамі і без іх) у сказах, тэкстах.

Знаёмства са скланеннем мэтазгодна праводзіць паступова на працягу трох урокаў. Паслядоўна трэба разгледзець скланенне займеннікаў першай асобы, потым — другой, трэцяй. Пачынаецца праца на кожным уроку карысна з назіранняў над змяненнем форм аднаго і таго ж асабовага займенніка ў сказах і з аналізу адпаведных табліц. Аналіз табліц дапамагае ўсведаць, што *мяне, мне, мною, цябе, табе, табою, нас, нам, намі, вас, вам, вамі, яе, ёй, яго, яму, ім, іх, імі* — склонавыя формы займеннікаў *я, ты, мы, вы, яна, ён, яно, яны*. Неабходна звярнуць увагу вучняў на тое, што займеннік *ты* ў родным і вінавальным склонах мае форму

цябе, а ў давальным і месным склонах — *табе*. Важна практыкаваць дзяцей у правільным ужыванні гэтых склонавых форм у маўленні.

Азнямленне са скланеннем займеннікаў носіць практычны характар. Яго абавязкова трэба падмацоўваць аналізам тэкстаў. Акрамя таго, навучэнцам трэба прапаноўваць дапаўняць тэксты, скажы, словазлучэнні патрэбнымі склонавымі формамі займеннікаў (з прыназоўнікамі і без іх), ствараць уласныя вусныя выказванні з выкарыстаннем займеннікаў у адказ на пытанні да практыкаванняў (напрыклад: *Якіх вядомых беларускіх пляўцоў вы ведаеце? Пра якія спартыўныя дасягненні іх можаце расказаць?*).

Для актывізацыі мыслення, увагі, памяці, развіцця цікавасці да выніку працы навучэнцам карысна прапаноўваць займальны матэрыял. З гэтай мэтай у дапаможніку змешчаны загадкі, у якіх шырока выкарыстоўваюцца склонавыя формы асабовых займеннікаў. Разгадваючы загадкі, аналіз іх будовы могуць працягваць працай па складанні ўласных загадак на ўзор.

Засваенне традыцыйнага маўленчага этыкету адбываецца пры знаёмстве з займеннікамі другой асобы. Увага навучэнцаў звяртаецца на тое, што пры ветлівым звароце да незнаёмага або старэйшага па ўзросце чалавека трэба ўжываць займеннік *Вы* і яго склонавыя формы *Вас, Вам, Вамі*, якія пішуцца з вялікай літары.

На аснове аналізу гатовага ўзору чацвёрта-класнікі вучацца складаць пісьмовае запрашэнне. Іх увага звяртаецца не толькі на арфаграфічна правільны запіс склонавых форм займенніка *Вы*, але і на тое, што час, калі адбудзецца якая-небудзь падзея, у беларускай мове можа абзначыцца рознымі спалучэннямі слоў (з гэтай мэтай праводзіцца праца з рубрыкай «Гаварыце правільна!», у якой змешчаны выразы *а пятай гадзіне, у пяць гадзін*). Варта паведаміць дзецям, што спалучэнне слоў з прыназоўнікамі *а (а пятай (шостаў і інш.) гадзіне)* характэрнае толькі для беларускай мовы, у адрозненне ад спалучэння *у пяць (шэсць і інш.) гадзін*, якое ёсць і ў рускай, і ў беларускай мовах. Можна папрактыкаваць ў пабудове сказаў з асаблівым спалучэннем слоў беларускай мовы.

Урок 58. Займеннік як часціна мовы

Мэты: даць агульнае ўяўленне пра займеннік як часціну мовы, яго ролю ў тэксце, вучыць знаходзіць займеннікі ў сказах, рэдагаваць тэксты

з выкарыстаннем займеннікаў; узбагачаць слоўнік навучэнцаў граматычнай тэрміналогіяй, развіваць лагічнае мысленне, вуснае звязнае маўленне навучэнцаў; выхоўваць культуру маўлення, клапатлівыя адносіны да прыроды.

Абсталяванне: карткі з заданнем.

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце сказы, у якіх прыметнікі, форму якіх змянілі, ужыты ў форме множнага ліку давальнага склону. (*Першы — трэці, пяты.*) У якіх прачытаных сказах вы паставілі коскі? Чаму? Назавіце ў гэтых сказах аднародныя члены. Якія словы паясняюць іх? У якой форме ліку і склону ўжыты прыметнікі ў астатніх сказах?

Калі прыметнікі ў форме множнага ліку давальнага склону маюць канчатак *-ым (-ім)*? Якія канчаткі маюць прыметнікі ў форме множнага ліку творнага склону?

II. Паўтарэнне і падагульненне.

Самастойная работа па заданні на картках.

Вучням раздаюцца карткі з заданнем:

Вялікім дубам, вялікім дубам, вялікімі дубамі; цёплым днём, цёплым дням, цёплымі днямі; круглым сталом, круглым сталам, круглымі сталамі; цёплым ветрам, цёплым вятрам, цёплымі вятрамі.

спалучэнні слоў з прыметнікамі ў форме

адз. лік, Т. с.	мн. лік, Д. с.	мн. лік, Т. с.

1. **Таня:** Я спачатку выпісала спалучэнні слоў, у якіх прыметнікі маюць канчаткі *-ымі, імі*, у трэці слупок. Сярод астатніх спалучэнняў слоў я знайшла тыя, у якіх назоўнік ужыты ў форме адзіночнага ліку, і выпісала іх у першы слупок. Астатнія спалучэнні слоў я запісала ў другі слупок.

2. **Вася:** Спачатку я вызначыў лік і склон назоўніка ў першым спалучэнні слоў. Паколькі прыметнік мае тую ж форму ліку і склону, што і назоўнік, я запісаў гэта спалучэнне ў другі слупок. Такую ж працу я правёў з астатнімі спалучэннямі слоў і размеркаваў іх па адпаведных слупках.

— Прачытайце спалучэнні слоў. (Вучні чытаюць самі сабе.) Вучням прапанавалі запоўніць гэтымі спалучэннямі слоў табліцу. Разгледзьце яе. Прачытайце, як выконвалі заданне дзеці. (Адзін вучань чытае ўслых.) Чый спосаб працы здаецца вам найбольш рацыянальным? (Калектыўна адзначаецца, што першы спосаб самы рацыянальны.) Запоўніце табліцу патрэбнымі спалучэннямі слоў. (Пасля самастойнага выканання задання вучнямі настаўнік дае ўзор правільнага запаўнення табліцы на дошцы. Арганізуюваецца самаправерка.)

Вучні ў парах абмяркоўваюць адказы на пытанні для падагульнення (с. 43) з апорай на табліцы,

размешчаныя на форзацы. Пасля абмеркавання прагаворваюць па чарзе ўсе адказы ўслых. Пры ўзнікненні цяжкасцей настаўнік просіць звярнуцца да адпаведных старонак падручніка.

III. Новы матэрыял.

1. Паведамленне тэмы і пастаноўка мэты ўрока.

— Сёння на занятках мы пазнаёмімся з яшчэ невядомай вам часцінай мовы. Знайдзіце і прачытайце яе назву на старонцы 44 падручніка. (*Займеннік.*) Давайце звернемся да практыкавання 72 і даведаемся, чым адметны займеннік.

2. Праца з падручнікам.

Практыкаванне 72.

— Прачытайце заданне да практыкавання. Якая падзея адбылася ў школе, у якой вучыцца Алесь? Якое значэнне мае слова *дэлегацыя*? (*Група прадстаўнікоў ад якой-небудзь арганізацыі, калектыву, дзяржавы.*) Разгледзьце першы малюнак. Каго з хлопчыкаў завуць Алесем? Прачытайце, што ён расказаў хлопчыку з іншай краіны, аб чым запытаўся ў яго. (Чытанне сказаў, змешчаных пад першым малюнкам.) Разгледзьце другі малюнак. Прачытайце, што расказалі беларускія вучні сваім аднагодкам з іншай краіны, аб чым запыталіся ў іх. (Чытанне сказаў, змешчаных пад другім малюнкам. Аналагічна аналізуюцца астатнія малюнкi, зачытваюцца сказы.) Якія выдзеленыя словы ўказваюць на асобу чалавека? (*Я, мы, ты, вы, ён, яна.*) Якое выдзеленае слова ўказвае на прадмет? (*Яно.*) Якое выдзеленае слова ўказвае на жывёл? (*Яны.*)

Праца з правілам.

— Названыя вамі словы з'яўляюцца займеннікамі. Прачытайце правіла на старонцы 45. (Вучні чытаюць самі сабе.) Пералічыце вядомыя вам займеннікі. У чым іх асаблівасць?

Вучні перачытваюць правіла самастойна.

Развіццё маўлення.

— Уявіце, што нашу школу наведала дэлегацыя з іншай краіны. Пра якія традыцыі нашай школы вы маглі б расказаць гасцям? (Выслухоўваюцца адказы вучняў.)

Праца са слоўнікавым словам **дэлегацыя**.

— Дэлегацыя — гэта слоўнікавае слова. Сёння мы навучымся правільна яго пісаць. Вымавіце слова ўсе разам. Колькі ў ім складоў? Назавіце націскны склад. Прачытайце гэта слова на старонцы 45 падручніка. Якая літара пішацца ў ім у першым складзе перад націскам? У другім пераднаціскным складзе? Запішыце слова, прагаворваючы яго так, як будзеце пісаць.

Практыкаванне 73.

Вучні складаюць сказы з займеннікам я і назоўнікам *дэлегацыя*, выбіраецца і запісваецца на дошцы і ў сшытках лепшы варыянт сказа, графічна выдзяляюцца галоўныя члены сказа, звяртаецца ўвага на сінтаксічную ролю займенніка ў сказе.

Праца з рубрыкай «Завяжы вузляк!».

Настаўнік паведамляе дзецям, што займеннік часта бывае ў сказе дзейнікам, і просіць перачытаць матэрыял рубрыкі на старонцы 45.

Практыкаванне 74.

— Прачытайце. (Адзін вучань чытае ўслых, астатнія сочаць за правільнасцю чытання.) Які настрой перадаецца ў вершы? Якія з выдзеленых слоў з'яўляюцца займеннікамі? Якімі гукамі адрозніваюцца словы *вымытыя*, *вылітыя*? Назавіце займеннікі, якія «схаваліся» ў гэтых словах. (Запіс з каменціраваннем першага слупка верша.)

Практыкаванне 75.

— Прачытайце тэкст. (Адзін вучань чытае ўслых, астатнія сочаць за правільнасцю чытання.) Якая недакладнасць ёсць у ім? Якой часцінай мовы з'яўляюцца выдзеленыя словы? Чым можна замяніць іх, каб пазбегнуць паўтораў? (*Займеннікамі*.) Прачытайце выпраўлены тэкст. Колькі ў ім частак? (Выбарачнае спісванне часткі тэксту, вылучэнне ў ёй займеннікаў. Знаходжанне ў запісанай частцы сказа з аднароднымі членамі, графічнае выдзяленне ў ім галоўных членаў.) Назавіце словы, якія звязваюць сказы ў запісанай частцы тэксту.

Праца з рубрыкай «Завяжы вузлячок!».

Настаўнік просіць вучняў прачытаць матэрыял рубрыкі на старонцы 47 і задае пытанне.

— Для чаго выкарыстоўваюцца займеннікі ў тэксце?

IV. Замацаванне.**Практыкаванне 76.**

— Прачытайце першую групу сказаў. Замест якога назоўніка ў гэтай групе прыказак выкарыстоўваецца займеннік *яна*? (Вучні выказваюць свае меркаванні, пры ўзнікненні цяжкасцей звяртаюцца да слоў для даведкі.) Прачытайце адноўленыя прыказкі. Чаму так гавораць? (Аналагічная праца праводзіцца з астатнімі групамі прыказак.) Запішыце адну прыказку на выбар. (Пасля самастойнага выканання задання арганізоўваецца ўзаемаправерка.)

V. Інфармаванне аб дамашнім заданні, інструктаж па яго выкананні.

Дамашняе заданне. Практ. 77, правіла.

— Пры выкананні дамашняга практыкавання вам неабходна будзе дапоўніць тэкст патрэбнымі займеннікамі і запісаць яго. Акрамя таго, падкрэсліць дзейнік і выказнік у апошнім сказе і вызначыць, якой часцінай мовы з'яўляецца кожнае слова ў ім.

VI. Вынік урока.

— Што такое займеннік? Пералічыце вядомыя вам займеннікі. Якую ролю ў сказе яны часта выконваюць? Для чаго займеннікі выкарыстоўваюцца ў тэкстах?

Урок 59. Займеннікі 1-й, 2-й, 3-й асобы адзіночнага і множнага ліку

Мэты: пазнаёміць з асабовымі займеннікамі 1-й, 2-й, 3-й асобы адзіночнага і множнага ліку, з формамі роду займеннікаў 3-й асобы адзіночнага ліку; вучыць вызначаць асобу, лік, род асабовых займеннікаў; узбагачаць слоўнік вучняў антонімамі, развіваць граматычны лад маўлення, лагічнае мысленне навучэнцаў; выхоўваць культуру маўлення.

Абсталюванне: карткі з заданнем.

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце тэкст, які запісалі дома. Якім займеннікам вы дапоўнілі другі сказ? Замест якога назоўніка выкарысталі яго? (Аналагічна аналізуюцца астатнія сказы.) Назавіце дзейнік і выказнік у апошнім сказе. Якой часцінай мовы з'яўляецца дзейнік (выказнік) у гэтым сказе? Якія яшчэ часціны мовы ёсць у ім?

II. Паўтарэнне.**Самастойная работа па заданні на картках.**

Вучням раздаюцца карткі з заданнем.

дэ	ле	цы
де	га	ци
		я

У Мінск прыехала _____ з Кітая. Яна наведала Нацыянальную бібліятэку _____. Гасцям спадабалася галоўная _____ горада — праспект Незалежнасці.

— Сярод прапанаваных складоў адшукайце і зафарбуйце тыя, з якіх можна скласці слоўнікавае слова. Злучыце склады так, каб атрымалася слоўнікавае слова. Дапоўніце сказы слоўнікавымі словамі. (*Дэлегацыя, Беларусь, вуліца*.) Знайдзіце і падкрэсліце асабовы займеннік. (Пасля самастойнага выканання задання вучнямі настаўнік дае ўзор правільнага выканання на дошцы. Арганізоўваецца самаправерка.)

— Што такое займеннік? Пералічыце вядомыя вам займеннікі.

III. Новы матэрыял.**1. Паведамленне тэмы і пастаноўка мэты ўрока.**

— Сёння на занятках мы даведаемся, чаму займеннікі *я*, *мы*, *ты*, *вы*, *ён*, *яна*, *яно*, *яны* называюцца асабовымі, чым яны адрозніваюцца ад аднаго.

2. Праца з падручнікам.**Практыкаванне 78.**

— Прачытайце тэкст. (Чытанне па ролях.) Назавіце тых асоб, на якіх указваюць выдзеленыя займеннікі. Які займеннік выкарыстоўвае Алясь, калі гаворыць пра сябе? (*Я*.) Пра сябе і сяброў? (*Мы*.) Пра Дзяніса, які не ўдзельнічае ў размове? (*Ён*.) Пра Вераніку, якая не ўдзельнічае ў размове? (*Яна*.) Які займеннік выкарыстоўвае Алясь, калі звяртаецца да Каці? (*Ты*.) Які займеннік выкарыстоўвае Каця, калі звяртаецца да вучняў класа? (*Вы*.)

Праца з рубрыкай «Завяжы вузлячок!».

Настаўнік чытае дзецям матэрыял рубрыкі і задае пытанні.

— Чаму займеннікі *я*, *мы*, *ты*, *вы*, *ён*, *яна*, *яно*, *яны* называюцца асабовымі? (*Указваюць на асобу ці прадмет*.) Назавіце займеннікі 1-й (2-й, 3-й) асобы. На каго яны ўказваюць?

Практыкаванне 79.

— Дапоўніце сказы патрэбнымі асабовымі займеннікамі. (Вучні па чарзе чытаюць сказы.)

Прачытайце сказы, у якіх асабовы займеннік указвае на адну асобу. Запішыце іх. (Запіс з каменціраваннем.) Назавіце займеннікі, якія ўказваюць на адну асобу. Запішыце астатнія сказы. (Запіс з каменціраваннем.) Назавіце займеннікі, якія ўказваюць на некалькі асоб.

Праца з рубрыкай «Завяжы вузлялок!».

Настаўнік чытае дзецям матэрыял рубрыкі і дае заданні.

— Назавіце займеннікі адзіночнага (множнага) ліку.

Праца са слоўнікавым словам чацвёрты.

— Які клас вы заканчваеце ў гэтым навучальным годзе? *Чацвёрты* — слоўнікавае слова. Вы яго ўжо запісвалі, калі выконвалі папярэдняе практыкаванне. Паслухайце, як я вымаўлю слова: [чац'в'орты]. Вымавіце яго ўслед за мной. Назавіце па парадку гукі ў ім. Назавіце мяккія зычныя гукі ў слове. Ці перадаецца мяккасць гука [ц'] на пісьме? Вымавіце слова так, як яго трэба запісаць. Запішыце яшчэ раз гэта слова.

Практыкаванне 80.

— Вусна дапоўніце сказы асабовымі займеннікамі. (Тры вучні чытаюць услых пары сказаў.) Выпішыце займеннікі разам з назоўнікамі, якія яны замяняюць у сказах. Вызначыце асобу і лік займеннікаў. Вызначыце род назоўнікаў. (Адзін вучань выконвае заданне на дошцы, астатнія — у сшытках.) Як вы думаеце, у якой форме роду ўжыты займеннік *яна*? *ён*? *яно*? (Вучні выказваюць свае меркаванні. Звяртаецца ўвага на тое, што род назоўнікаў дзеці вызначалі, далучаючы да іх займеннікі *ён*, *яна* і *яно*.)

Праца з рубрыкай «Завяжы вузлялок!».

Настаўнік просіць дзяцей прачытаць матэрыял рубрыкі ўнізе старонкі 50, каб праверыць правільнасць выказаных меркаванняў. Звяртаецца ўвага вучняў на тое, што толькі займеннікі 3-й асобы маюць формы ўсіх трох родаў.

IV. Замацаванне.

Практыкаванне 81.

— Прачытайце загадкі. З «рассыпаных» літар складзіце адгадкі-антонімы. (*Цішыня — шум.*) Які займеннік выкарыстоўваецца ў загадках замест слова *цішыня* (*шум*)? Вызначыце яго асобу, лік і род. Якімі прыметнікамі апісваецца ў загадках *цішыня*? Якімі словамі апісваецца *шум*?

Практыкаванне 82 (праца ў парах).

— Дапоўніце жарт асабовымі займеннікамі. Прачытайце яго. Разыграйце ў парах. (Звяртаецца ўвага, што пры разыгрыванні дыялогу словы аўтара вымаўляць не трэба. Некалькі вучняў разыгрываюць дыялог.)

— Якімі займеннікамі вы дапоўнілі сказы? (Вучні называюць займеннікі, вызначаюць іх асобу і лік.)

V. Інфармаванне аб дамашнім заданні, інструктаж па яго выкананні.

Дамашняе заданне. Практ. 83.

— Пры выкананні дамашняга практыкавання вам неабходна будзе дапоўніць сказы патрэбнымі займеннікамі і запісаць іх. Акрамя таго, вызначыць асобу, лік і род займеннікаў. У займенніках якой асобы і ліку вы будзеце вызначаць род?

VI. Вынік урока.

— На што ўказваюць асабовыя займеннікі? Назавіце займеннікі 1-й (2-й, 3-й) асобы. Назавіце асабовыя займеннікі адзіночнага (множнага) ліку.

Урок 60. Скланенне займеннікаў 1-й асобы

Мэты: пазнаёміць са скланеннем займеннікаў 1-й асобы, іх склонавымі формамі, з правапісам прыназоўнікаў з займеннікамі; вучыць вызначаць склон займеннікаў, утвараць склонавыя формы займеннікаў 1-й асобы, ужываць іх у сказах, правільна пісаць прыназоўнікі з асабовымі займеннікамі; развіваць арфаграфічную пільнасць, граматычны лад маўлення, вуснае звязнае маўленне навучэнцаў; выхоўваць здаровы лад жыцця.

Абсталяванне: карткі з заданнем.

I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце першы сказ. Якім займеннікам вы яго дапоўнілі? (*Я.*) Вызначыце асобу і лік гэтага займенніка. (Зачытваюцца астатнія сказы і характарызуюцца іншыя займеннікі.) У займенніка якой асобы і ліку вы змаглі вызначыць род?

II. Паўтарэнне.

Самастойная работа па заданні на картках.

Вучням раздаюцца карткі з заданнем.

Дзеці сумавалі. _____ чакалі тату з паездкі.
Мама гатавала вячэру. _____ збіралася накарміць тату і сыноў бульбай з мясам.
Тата прыехаў позна вечарам. _____ прывёз дзецям маленькае шчаня. _____ было жвавае і цікаўнае.
Дзеці былі вельмі рады чатырохногаму сябру.

— Прачытайце тэкст. Дапоўніце яго асабовымі займеннікамі. Вызначыце асобу, лік і род займеннікаў. (Пасля самастойнага выканання задання вучнямі арганізоўваецца фронтальная праверка.)

— У займенніках якой асобы ў адзіночным ліку можна вызначыць род? (*Трэцяй.*) Назавіце займеннікі 1-й асобы.

III. Новы матэрыял.

1. Паведамленне тэмы і пастаноўка мэты ўрока.

— Сёння на занятках мы даведаемся, як змяняюцца займеннікі 1-й асобы.

2. Праца з падручнікам.

Практыкаванне 84.

— Дапоўніце кожны сказ займеннікам 1-й асобы. (Вучні зачытваюць адноўленыя сказы.) Як вы думаеце, у сказах былі выкарыстаны розныя займеннікі ці формы аднаго займенніка? (Вучні выказваюць свае меркаванні.)

Практыкаванне 85.

— Давайце звернемся да табліцы і праверым нашы меркаванні. (Вучні разглядаюць табліцу.) Па чым змяняюцца займеннікі 1-й асобы? (*Па склонах.*) Чым адрозніваецца форма назоўнага склона займеннікаў *я*, *мы* ад іншых форм? (*Гукавым і літарным складам. Яны маюць не толькі розныя*

канчаткі, але і карані.) У якіх склонах займеннік я мае аднолькавыя формы? (У родным і вінавальным; у давальным і месным.) У якім склоне гэты займеннік мае варыянты канчаткаў? (Аналагічна аналізуюцца склонавыя формы займенніка *мы*.)

Праца з рубрыкай «Звяжы вузлялок!».

Настаўнік чытае дзецям матэрыял рубрыкі на старонцы 52 і задае пытанне.

— Ці толькі займеннікі 1-й асобы змяняюцца па склонах?

Праца з правілам.

— Звярніцеся яшчэ раз да табліцы, змешчанай у практыкаванні 85. Форма якога склона займеннікаў *я*, *мы* ўжываецца толькі з прыназоўнікамі? Як пішуцца прыназоўнікі з займеннікамі? (Вучні перачытаваюць правіла на старонцы 53.)

Практыкаванне 86.

— Прачытайце і запішыце сказы. (Запіс з каменціраваннем, вызначэнне склона займенніка *я* ў сказах. Выкарыстанне прыёму падстаноўкі назоўніка 1-га скланення (*мама*) для размежавання форм роднага і вінавальнага склона займенніка.) Якой склонавай формы займенніка *я* няма ў сказах? (Формы роднага склона.)

Праца са слоўнікавым словам **услых**.

На дошцы зроблены запіс:

ВУВСВЛВЫВХ

— Закрэсліце літары, якія паўтараюцца. Прачытайце слова. (*Услых*.) Што можна рабіць *услых*? (*Чытаць, гаварыць*.) *Услых* — слоўнікавае слова. Сёння мы навучымся яго правільна пісаць. Назавіце па парадку гукі ў гэтым слове. Назавіце націскны галосны ў ім. Запішыце слова з прагаворваннем. Складзіце сказ са словам *услых*. (Выбіраецца і запісваецца на дошцы і ў сшытках лепшы сказ.)

Практыкаванне 87.

— Дапоўніце спалучэнні слоў займеннікам *мы* ў патрэбным склоне і запішыце іх. (Адзін вучань выконвае заданне на дошцы, астатнія — у сшытках. У ходзе запісу словазлучэнняў вызначаецца склон займенніка *мы*.) Знайдзіце ў запісаных спалучэннях слоў аднакаранёвае слова да слова *услых*. Выдзеліце корань у аднакаранёвых словах. Якія гукі змяніліся ў карані гэтых слоў? (*у — ы*) Ці можаце растлумачыць гэту змену галосных вядомымі вам правіламі? (*Не*.) Успомніце, як называецца такое чаргаванне гукаў. (*Гістарычнае*.)

IV. Замацаванне.

Практыкаванне 88.

— Звярніцеся да падказкі, змешчанай у практыкаванні. Растлумачце, як адрозніць форму роднага і вінавальнага склонаў асабовых займеннікаў. (Выслухоўваюцца тлумачэнні вучняў. Потым яны па чарзе чытаюць сказы і, карыстаючыся падказкай, вызначаюць склон займеннікаў 1-й асобы.)

V. Інфармаванне аб дамашнім заданні, інструктаж па яго выкананні.

Дамашняе заданне. Практ. 89, правіла.

— Пры выкананні дамашняга практыкавання вам неабходна будзе спісаць загадку, дапаўняючы яе патрэбнымі формамі займенніка *я*. Акрамя гэтага, падкрэсліць у загадцы ўсе займеннікі 1-й асобы і іх формы. Калі будзеце разгадваць загадку, звярніцеся да малюнка — на ім ёсць падказка.

VI. Вынік урока.

— Як змяняюцца асабовыя займеннікі? Як пішуцца асабовыя займеннікі з прыназоўнікамі? У якіх склонах займеннік *я* (*мы*) мае аднолькавыя формы? У якім склоне займеннік *я* мае варыянты канчаткаў?

Урок 61. Скланенне займеннікаў 2-й асобы

Мэты: пазнаёміць са скланеннем займеннікаў 2-й асобы, іх склонавымі формамі, з сінтаксічнай функцыяй займеннікаў у сказах; вучыць вызначаць склон займеннікаў, утвараць склонавыя формы займеннікаў 2-й асобы, ужываць іх у сказах; ужываць займеннік *Вы* і яго формы пры ветлівым вусным і пісьмовым звароце да незнаёмых або старэйшых людзей; развіваць арфаграфічную пільнасць, граматычны лад маўлення, пісьмовае звязнае маўленне навучэнцаў; выхоўваць культуру маўлення.

Абсталяванне: карткі з заданнем.

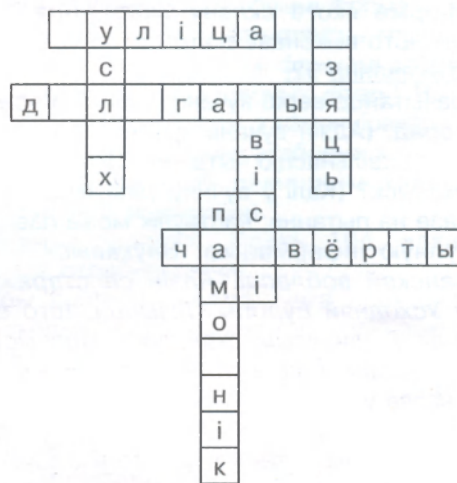
I. Праверка дамашняга задання.

— Прачытайце загадку, якую запісалі дома. Якую адгадку яна мае? (*Цень*.) Якімі формамі займенніка *я* дапоўнілі гэту загадку? (*За мной, мяне*.) Форма якога склона займенніка *я* выкарыстана ў першым/другім сказе? (*Творнага/вінавальнага*. Вучні тлумачаць, што форму вінавальнага склона займенніка *я* адрознілі ад формы роднага склона, выкарыстаўшы прыём падстаноўкі назоўніка 1-га скланення.) Як напісалі форму творнага склона займенніка *я* з прыназоўнікам *за*? (*Асобна*.) Чаму? Якія словы падкрэслілі ў загадцы? (*Я, мы, мной, мяне*.)

II. Паўтарэнне.

1. Самастойная работа па заданні на картках

Вучням раздаюцца карткі з заданнем.

— Дапішыце ў слоўнікавыя словы патрэбныя літары на месцы пропуску. (Пасля выканання даннага вучнямі арганізуюцца ўзаемаправеркі)

2. Калектыўная работа па заданні на дошцы

На дошцы зроблены запіс.

Я часта чытаю кнігі _____ для сястрычкі
вечарах Верачка просіць мяне аб гэтым. Са
сястрычка засынае хутчэй, чым з мамай і татам

— Дапоўніце тэкст слоўнікавым словам. (Вучань, які першым правільна называе патрэбнае слова, выходзіць да дошкі і запісвае яго на месцы пропуску. Пасля гэтага ён тлумачыць правапіс у слове літары ў.) Формы якога асабовага займенніка сустракаюцца ў сказах тэксту? Вызначыце склон займенніка я ў сказах. Вызначыце асобу займенніка я. Назавіце яшчэ адзін займеннік 1-й асобы. Назавіце займеннікі 2-й асобы.

III. Новы матэрыял.

1. Паведамленне тэмы і пастаноўка мэты ўрока.

— Сёння на занятках мы пазнаёмімся са складаннем займеннікаў 2-й асобы.

2. Праца з падручнікам.

Практыкаванне 90.

— Дапоўніце кожны сказ займеннікам 2-й асобы. (Вучні зачытваюць адноўленыя сказы.) Як вы думаеце, у сказах былі выкарыстаны розныя займеннікі ці формы аднаго займенніка? (Вучні выказваюць свае меркаванні.)

Практыкаванне 91.

— Давайце звернемся да табліцы і праверым нашы меркаванні. (Вучні разглядаюць табліцу.) У якіх склонах займеннік ты мае аднолькавыя формы? (У родным і вінавальным; у давальным і месным.) У якім склоне гэты займеннік мае варыянты канчаткаў? (Аналагічна аналізуюцца склонавыя формы займенніка вы.) Форма якога склону ўжываецца толькі з прыназоўнікамі?

Праца з рубрыкай «Завяжы вузляк!».

— Звярніцеся яшчэ раз да запісаных сказаў. Вызначыце сувязь слоў у кожным сказе. Якім членам сказа з'яўляецца займеннік ты ў першым сказе? Яго форма з табой у другім сказе?

Настаўнік чытае дзецям матэрыял рубрыкі на старонцы 55 і задае пытанне.

— Якую ролю ў сказе можа выконваць займеннік? У форме якога склону ўжываецца ў сказе займеннік, што выконвае ролю дзейніка?

Практыкаванне 92.

— Прачытайце верш вучаніцы Алесі Жэбрак пра родны горад. (Адзін вучань чытае ўслых, астатнія сочаць за правільнасцю чытання.) Што вы ведаеце пра Ваўкавыск? (Калі ў вучняў узнікаюць цяжкасці пры адказе на пытанне, настаўнік можа паведаміць ім наступную інфармацыю: *Ваўкавыск — горад у Гродзенскай вобласці. Адзін са старажытных гарадоў Усходняй Еўропы. Лічыцца, што ён быў заснаваны ў дзясятым стагоддзі. Пра гісторыю ўзнікнення назвы горада існуе шмат легенд. Па адной з іх назва ўзнікла ад назвы ракі Ваўкавыя, якая цячэ праз горад і ўпадае ў Рось, левы прыток Нёмана. А раку назвалі так таму, што яна цякла праз непразлыя лясны гущар, дзе было шмат ваўкоў.*) Вызначыце склон займенніка ты ў сказах. (Вучні па чарзе ставяць пытанні ад выдзеленых слоў да розных форм займенніка ты.)

Развіццё маўлення.

— Што вы можаце расказаць пра наш родны горад (пасёлак, пра сваю вёску)? Якія словы падыходзяць для яго (яе) апісання? (Выслухоўваюцца выказванні вучняў.)

Практыкаванне 93.

— Прачытайце пытанні. (Вучні па чарзе чытаюць пытанні, вызначаюць склон займенніка вы ў іх, даюць адказы на пытанні. Запісваюцца з каменціраваннем тры сказы-адказы на выбар, вызначаюцца асоба, лік і склон асабовых займеннікаў у запісаных сказах.)

— Толькі што вы давалі адказы на пытанні, звернутыя да вас. Зараз паспрабуйце самі задаць пытанні. Уявіце сабе, што для ўрока пазакласнага чытання вам патрэбны першы нумар часопіса «Вясёлка» за 2019 год. У вас гэтага нумара часопіса няма, але, магчыма, ён ёсць у вашага сябра. З якімі пытаннямі вы звернецеся да яго? (Напрыклад: *Саша, ці выпісваеш ты часопіс «Вясёлка»? Ці ёсць у цябе першы нумар часопіса за 2019 год?*) Які займеннік вы выкарысталі ў сказах? (Ты, яго форма цябе.) Калі ў сябра гэтага нумара часопіса няма, дзе яшчэ можна паспрабаваць яго набыць? (У кіёску або ў бібліятэцы.) З якімі пытаннямі вы звернецеся да бібліятэкара (да прадаўца)? (Ці ёсць у вас першы нумар часопіса «Вясёлка» за 2019 год? Ці можна купіць у вас першы нумар часопіса за 2019 год?) Які займеннік вы выкарысталі ў сказах? (Вас.) Гэта форма якога займенніка? (Вы.) Чаму пры звароце да сябра вы выкарысталі займеннік ты, а пры звароце да бібліятэкара і прадаўца — форму займенніка вы? (Вучні тлумачаць свой выбар.)

Праца з рубрыкай «Завяжы вузляк!».

— Прачытайце матэрыял, змешчаны ў рубрыцы на старонцы 57. (Вучні самастойна знаёмяцца з матэрыялам рубрыкі.) Калі ў тэкстах і сказах займеннік Вы і яго склонавыя формы пішуцца з вялікай літары?

Практыкаванне 94.

— Прачытайце запрашэнне, якое даслалі вучні чацвёртага класа сваёй настаўніцы замежнай мовы з нагоды правядзення выпускнога ранішніка. (Адзін вучань чытае ўслых, астатнія сочаць за правільнасцю чытання.) Калі адбудзецца свята? Што абазначае выраз *а дванаццатай гадзіне*? (Тое ж, што і ў дванаццаць гадзін. Калі дзеці не могуць адразу адказаць на гэта пытанне, настаўнік звяртае іх увагу на рубрыку «Гаварыце правільна!».) Чаму ў запрашэнні ўжыты займеннік Вы і яго склонавыя формы? Якую літару трэба ўставіць у словы? Чаму? (Дзеці даюць адказы на пытанні і па чарзе вызначаюць склон назоўніка Вы ў сказах. Настаўнік просіць вучняў кожнага рада саставіць і запісаць такое ж запрашэнне для іх настаўніка музыкі (1 рад), фізічнай культуры (2 рад), замежнай мовы (3 рад).)

IV. Замацаванне.

Практыкаванне 95.

— Дапоўніце спалучэнні слоў патрэбнымі формамі займенніка ты. (Вучні складаюць словазлучэнні, вызначаюць у іх склон займенніка ты, выкарыстоўваюць прыём падстаноўкі назоўніка 1-га скланення для размежавання форм роднага і вінавальнага склону займенніка.) З адным спалучэннем слоў складзіце сказ. (Выслухоўваюцца сказы, складзеныя некалькімі вучнямі.)

V. Інфармаванне аб дамашнім заданні, інструктаж па яго выкананні.

Дамашняе заданне. Практ. 96.

— Пры выкананні дамашняга практыкавання вам неабходна будзе спісаць сказы, запісваючы розныя формы займенніка *вы* з маленькай або з вялікай літары. Акрамя гэтага, вызначыць асобу, лік і склон гэтага займенніка.

VI. Вынік урока.

— Як змяняюцца займеннікі 2-й асобы? У якіх склонах займеннік *ты* (*вы*) мае аднолькавыя формы? Якую ролю ў сказе могуць выконваць асабовыя займеннікі? У якім склоне ўжываецца ў сказе асабовы займеннік, які з'яўляецца дзейнікам? Калі займеннік *Вы* і яго склонавыя формы пішуцца з вялікай літары?

Урок 62. Скланенне займеннікаў 3-й асобы

Мэты: пазнаёміць са скланеннем займеннікаў 3-й асобы, іх склонавымі формамі; вучыць вызначаць склон займеннікаў, утвараць склонавыя формы займеннікаў 3-й асобы, ужываць іх у сказах, адпрацоўваць уменне правільна пісаць прыназоўнікі з асабовымі займеннікамі; развіваць арфаграфічную пільнасць, лагічнае мысленне, граматычны лад маўлення навучанцаў; выхоўваць шчырасць і праўдзівасць.

Абсталёванне: карткі з заданнем.

I. Праверка дамашняга задання.

— Які займеннік сустракаецца ў запісаных сказах? Вызначыць яго асобу і лік. Прачытайце сказы, у якіх займеннік *Вы* і яго формы трэба пісаць з вялікай літары. (*Першы, чацвёрты, пяты.*) Растлумачце свой выбар. У якім склоне ўжыты займеннік у першым (чацвёртым, пятым) сказе? Калі займеннік *Вы* і яго склонавыя формы пішуцца з вялікай літары?

Прачытайце сказы, у якіх формы займенніка *вы* трэба пісаць з маленькай літары. (Вучні адказваюць, у якім склоне ўжыты займеннік у другім і трэцім сказах.)

Самастойная работа па заданні на картках.

Вучням раздаюцца карткі з заданнем.

Цябе, вас, вамі, табе, табой, вам, табою.

формы _____ формы _____

— Размяркуйце словы на дзве групы. Укажыце прыметы, па якіх словы былі аб'яднаны ў групы. (Пасля самастойнага выканання задання вучнямі настаўнік прапануе ўзор правільнага выканання на дошцы. Арганізоўваецца самаправерка.) У якіх склонах займеннік *ты* (*вы*) мае аднолькавыя формы?

III. Новы матэрыял.

1. Паведамленне тэмы і пастаноўка мэты ўрока.

— Са скланеннем якіх займеннікаў мы ўжо пазнаёмліся? Як вы думаеце, са скланеннем якіх займеннікаў пазнаёмімся сёння на ўроку?

2. Праца з падручнікам.

Практыкаванне 97.

— Разгледзьце табліцу скланення займеннікаў трэцяй асобы. Як скланяюцца займеннікі *ён* і *яно*? (*Аднолькава.*) У якіх склонах займеннікі *ён* і *яно* маюць аднолькавыя формы? У якіх склонах займеннік *яна* (*яны*) мае аднолькавыя формы? У якім склоне займеннік *яна* мае два варыянты? (Яшчэ раз звяртаецца ўвага вучняў на тое, што форма меснага склона займеннікаў не ўжываецца без прыназоўнікаў, на правапіс прыназоўнікаў.)

Практыкаванне 98.

— Дапоўніце загадкі патрэбнымі формамі займенніка *яна*. З «рассыпаных» літар складзіце слова праца. Растлумачце значэнне вобразнага выразу павыводзіць (*вывесці*) у людзі. (*Дапамагчы камусьці заняць трывалае (высокае) становішча ў жыцці*). Адкажыце на пытанне: як праца дапамагае чалавеку ў жыцці? Вызначыце склон займенніка ў загадцы.

Практыкаванне 99.

— Спішыце спалучэнні слоў, раскрываючы дужкі. (Запіс з каменціраваннем, вызначэнне роду, ліку, склона займенніка ў кожным словазлучэнні.) З адным спалучэннем слоў на выбар складзіце і запішыце сказ. (Выслухоўваюцца адказы некалькіх вучняў, выбіраецца і запісваецца лепшы сказ, графічна выдзяляюцца ў ім галоўныя члены.)

IV. Замацаванне.

Практыкаванне 100.

— Папрацуйце ў парах. У кожным радку слоў знайдзіце лішняе і запішыце яго на аркуш паперы. Вызначыце асобу, лік, склон запісаных займеннікаў. (Пасля выканання задання пары вучняў абменьваюцца аркушамі паперы, арганізоўваецца ўзаемаправерка.) Што аб'ядноўвае астатнія словы першага/другага/трэцяга слупка? (*Формы займенніка яна/ён/яны.*)

Практыкаванне 101.

— Дапоўніце сказы патрэбнымі формамі займеннікаў. (Тры вучні па чарзе зачитваюць групы сказаў, дапаўняюць сказы патрэбнымі формамі займеннікаў, тлумачаць правапіс выдзеленых літар.) Выпішыце сказы з займеннікамі. (Запіс з каменціраваннем, вызначэнне асобы, ліку, склона асабовых займеннікаў.)

V. Інфармаванне аб дамашнім заданні, інструктаж па яго выкананні.

Дамашняе заданне. Практ. 104, адказы на пытанні для падагульнення.

— Пры выкананні дамашняга практыкавання вам неабходна будзе спісаць тэкст, ужываючы займеннік *яны* ў патрэбнай форме. Акрамя гэтага, трэба будзе расставіць патрэбныя знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі.

VI. Вынік урока.

— Як змяняюцца займеннікі 3-й асобы? Якія займеннікі 3-й асобы скланяюцца аднолькава? У якіх склонах займеннікі *ён* і *яно* маюць аднолькавыя формы? У якіх склонах займеннік *яна* (*яны*) мае аднолькавыя формы? У якім склоне займеннік *яна* мае два варыянты?